

nológiai meghatározásuknál csupán az nyújt segítséget, hogy néhány esetben késő bronzkori gödrök vágják őket.

Az objektumok nagyobbik részéből gyér leletanyag került elő, mindössze néhány objektumban találtunk jelentős mennyiségű bronzkori leletanyagot. Előkerült több ház is, ezek közül kettő alapárkos, téglalap alakú építmény volt, egymás mellett, egymástól kb. 4 m-re helyezkedtek el, mindkettőnél D-re tájolt bejáratot találtunk. A többi ház földbe mélyített volt. A házak egyikénél sem tudtunk tapasztott padlót vagy tüzelőberendezést megfigyelni. Néhány olyan cölöplyukor is előkerült, amely alapján feltételezni lehet, hogy a területen cölöpszerkezetes, felmenő falú házak is álltak. A feltárt házak nagyobbik részéből késő bronzkori, kisebb részükből kora bronzkori leletanyag került elő.

A gödrök nagyobbik részében semmi, vagy nagyon kevés leletanyag volt. Viszont néhány objektumban jelentős mennyiségű leletanyagot találtunk. A gödrök-nél több esetben megfigyeltük, hogy a gödörbe csupán néhány összetört edény és kőeszköz került, így ezek semmiképpen sem tekinthetők szemetesgödörnek. Találtunk egy edénydepót is. A nagy, szabálytalan folttal jelentkező objektum bontása során kiderült, hogy egy kisebb és egy nagyobb egymáshoz kapcsolódó gödörről van szó. Mindkét gödörbe egész edényeket helyeztek, az edények egy részét az évekkel ezelőtt alkalmazott mélyforgatás törte össze, egy részük pedig a föld súlyától roppant össze. A kisebb méretű gödörben egy tál és néhány fülesbögére került elő épen, mellettük három vagy négy edény – fazekak, korsók – összetört darabjait emeltük ki. A nagyobb méretű gödörben a bontás során jól megfigyelhető volt, hogy a gödör közepére egy nagy tálat helyeztek, majd a tál köré bögréket, kisebb tálat, fazekakat helyeztek, összességében ebből a gödörből 14 edényt emeltünk ki.

Előkerült egy gödörben kialakított tűzhely is, az átégett agyagréteg alatt kerámiával kirakott hőzáró réteget találtunk. Ez az objektum is a bronzkori telephez tartozik.

A feltárt objektumok között voltak még karámok, vízelvezető árok, valamint egy kút is, melyet csak részben tártunk fel. A karámok gyér leletanyagot tartalmaztak, az előkerült korongolt kerámiaanyag alapján a 13. századi településhez tartoztak.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

352. Nemesnádudvar, Válsági-dűlő Dél (KÖH 73639)

(Bács-Kiskun megye) N

2010. március 30-án terepbejárást végeztünk az M9 gyorsforgalmi autót út építéséhez létesítendő, kijelölt bányaterületeken.

Előbb a községtől DK-re elhelyezkedő Hosszúhegyi Állami Gazdaság közelében lévő, attól D-re eső Rémi-dűlő átvizsgálását kíséreltük meg. A terület homokdomboktól hullámos felülete gyakorlatilag jórészt vizsgálhatatlan volt, mivel sűrű gyeppel fedte.

A kijelölt leendő bányaterületen, a művelés alatt lévő, szántott rész egyik lankás kiemelkedésén, mintegy 50 m-re a kitermelésbe vonandó rész szélétől Ny-i irányban, egy népvándorlás kori cseréptöredéket találtunk. Több töredéket az igen homokos talaj felszínén nem sikerült észlelnünk, minek azonban oka lehetett a homokmozgás is, mely a területen jelentős mértékű. A töredéket szórványként értékeljük, de nem tartjuk kizártnak, hogy a futóhomok által elfedve több töredék, ill. egy telep is a szántás alatt húzódik.

Munkatársak: Guttyánné Hajdrik Gabriella régész-technikus, Bakos Bertalan Krisztián régészhallgató.

MÉSZÁROS MÓNIKA

353. Nemesnádudvar határa

(Bács-Kiskun megye) R, B, LT, Sza, Á

2009 őszén és 2010 tavaszán próba- és megelőző feltárásokat végeztünk az M9 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalára által érintett régészeti lelőhelyeken.

Karasica-csatorna Ny-i partja (M9-6 lh., KÖH 43595): Nemesnádudvar É-i határában, a Karasica (Sárközi II.)-csatorna Ny-i partján álló enyhe kiemelkedés D-i oldalán fekvő lelőhelyen 2009 tavaszán 600 m²-t humuszoltunk le és 6 objektumot tártunk fel. Közülük 2 kerítőárok, 3 gödör és egy cölöphely volt. 2009 őszén folytattuk a kutatást, mintegy 2000 m²-en 126 objektumot tártunk fel az alábbi megoszlásban: 82 sír, 29 gödör, 7 cölöphely, 6 árok és 2 betöltési réteg (humuszlencse).

A feltárt sírok mindegyike a *középső rézkorból (bodrogkeresztúri kultúra)* származik. A halottakat a korszakra jellemző rítus szerint legtöbbször oldalukra fektetve, behajlított végtagokkal, felhúzott lábakkal, zsugorított helyzetben temették el. A temetés eléggé következetesen alkalmazott rend szerint történt, az elhunyt férfiakat a jobb oldalukra, a nőket a bal oldalukra fektetve helyezték a lekerekített végű vagy sarkú téglalap, esetleg ovális alakú, teknőszerűen kialakított aljú sírgödörbe. A nemesnádudvari temetőben azonban a többségében zsugorított helyzetű vázakat rejtő sírok mellett a nyugati sírcsoportban egy, a keletiben három nyújtott helyzetű, hátán fekvő halott volt, de ezek ugyanolyan korúak lehetnek, mint a zsugorított temetkezések. Több esetben találtunk olyan sírgödröket, amelyekben nem volt csontváznak nyoma, de a korszakra jellemző melléklet viszont igen.

Más java rézkori temetőkhöz hasonlóan a nemesnádudvari lelőhelyen is a halottakat többnyire fejjel DK felé fordítva temették el, de nyilván a temetés időpontjától, az évszaktól – azaz a nap járásától – függően ez a tájolás K-i és D-i irányba eltérhetett. Három jól elkülöníthető sírcsoportot figyeltünk meg, a nyugatiban 22, a keletiben 31, az északiban 29 temetkezés volt. A sírgödrök laza, szabálytalan sorokat képeztek, egymástól kisebb-nagyobb távolságra helyezkedve el. Egymásra temetés nem fordult elő, ami arra utal, hogy a korábban történt temetkezéseket a felszínen valamilyen módon

jelölték, bár ennek semmilyen nyomát nem észleltük. Más egykorú temetőben megfigyelt jelenséghez hasonlóan, Nemesnádudvaron is közel azonos volt a nemek aránya, gyermeksírt viszont nem találtunk. Ez esetleg a gyengébb csontanyag felszívódását okozó agresszív talajvíz miatt van, de az is lehetséges, hogy a rézkori közösség a meghalt gyermekeket a felnőttek temetőjétől elkülönítve máshol temette el. A 82 temetkezés nemek szerinti megoszlása a vázak helyzete alapján a következő volt: 27 férfi, 29 nő és 26 bizonytalan. Utóbbi esetben a hiányzó vagy csak töredékesen megmaradt vázak miatt a nemek szerinti szétválasztást további vizsgálatnak kell eldöntenie.

A férfiak jellegzetes melléklete volt a kb. 10–15 cm hosszú kőpenge (kőkés), amely legtöbbször a koponya tájkáról került elő, esetenként a deréktájékon vagy a lábnál is előfordult, minden esetben egy példány volt a sírban. Kivételes esetnek számít az egyik nő sírjában a felkar mellett talált kőpenge. Két férfi sírjában találtunk kisméretű kétélű réztört is a felkar mellett és a medencénél. Az egyetlen szépen retusált, háromszög alakú obszidián nyílhegy egy csontváz nélküli sírban volt. Két sírban találtunk kisebb pattintott kőeszközöket is. Az egyik nő felkarja mellett egy vonalban helyezkedtek el, valamilyen vágóeszköz élét alkotva. Egy férfi sírjában egy csomóban a térd mellett voltak apró kova- és obszidiánszilánkok. Lehetséges, hogy ezeket eredetileg bőrzacsokban vagy tarsolyban rakták a halott mellé. Csiszolt kőeszközt nem találtunk a temetőben, de az egyik férfi sírjában a medencénél egy nagyobb kavics, egy nő koponyája mellett egy őrlőkő volt. Egy másik nő sírjában a koponya mellé helyezett edényben talált kisméretű gömbölyded formájú kő pontos funkciója nem ismert, valószínűleg dörzsölőkő lehetett.

Csak a nők sírjaiban fordultak elő a kőből csiszolt, több száz darab apró korong alakú kőgyöngyből álló füzérek (övek), hat esetben a deréktájon, míg egy sírban a karcsonatok körül. A Ny-i sírcsoportban a gyöngyöves női sírokban mindhárom esetben rézészter is volt. A spirális alakban meghajlított rézdrótból készült karperecek főleg a Ny-i sírcsoport női sírjaira jellemzők, de egy esetben férfi sírjában is feltűnt. Ugyanebben a sírcsoportnak egy másik férfisírjában kisméretű rézpánt volt. Érdekes módon a K-i sírcsoportban nem találtunk rézésztert, az északiban is csupán egy nő sírjában karperecet. A rézészterek mellett az itteni közösségben is megjelentek az aranyészterek, az egyik sír földjében egy kisméretű aranylemezt találtunk.

Mindkét nemre jellemző a sírba tett edénymelléklet, melyeket általában a fej körül vagy a lábnál, a sírgödör fenekére helyezve vagy az oldalához támasztva helyezték a halott mellé. Az edények sírba helyezésének szokása az egész temetőben megfigyelhető, bár sírcsoportonként eltérő intenzitással. A lelőhely talajadottságai miatt a sírokban talált kerámia eléggé rossz állapotban maradt meg, ezért az edényformák és díszítések alaposabb vizsgálata csak a restaurálást követően végezhető el. Annyi

mindenesetre már előzetesen is megállapítható, hogy a nemesnádudvari temető sírjaiból többféle edénytípus került elő, a laposabb, csésze- és tálszerű formáktól a magasabb falú, nagyobb méretű korsókig, fazekakig számos változat előfordult. Néhány sírban megtaláltuk a korszak jellegzetes edényformáját, az alul kigömbölyödő, nyúlánk alakú edényt, pereménél két kis füllel.

A 2010 tavaszán elvégzett bővítéssel egyértelműen sikerült lehatárolni a középső rézkori temetőt, amely így teljesen feltártnak tekinthető. Az újabb bővítés során átkutatott területen összesen 40 új objektum került elő, ebből 29 gödör, 8 árok és 3 cölöphely volt. A gödrök mélysége változó, többségük eléggé sekély. Az árkok közül némelyik szabályos kerek vagy ovális kerítők, a többi kisebb-nagyobb íves szakaszokból áll. A feltárt objektumok többsége csak minimális mennyiségű leletanyagot tartalmazott, értékelhető kerámia csak néhány objektumban volt. Ennek alapján a feltárt telepjelenségek az őskorra, ezen belül a *kora bronzkorra* keltezhetőek. Az is nyilvánvalóvá lett, hogy a telepjelenségek, mind D-i, mind É-i irányban továbbterjednek a nyomvonalon kívül és összességében egy laza szerkezetű, É–D-i irányba elhúzódó településrészlet képét rajzolják ki, amely esetleg kapcsolatban lehet a 6. lelőhelytől Ny-ra elhelyezkedő nagy kiterjedésű 5. lelőhely kora bronzkori fázisával, ill. a Karasica (Sárközi II.)-csatorna K-i partján fekvő 3. lelőhely kora bronzkori településjelenségeivel.

Pap-föld (M9-7 lh., KÖH 43596): A lelőhelyen 2009 őszén és 2010 tavaszán több szakaszban végeztünk megelőző régészeti kutatást. 2010. június 30-ig összesen 11 847 m² nagyságú területet vizsgáltunk át és 543 objektumot tártunk fel.

A csatornával párhuzamosan húzódó földhátan a *késő rézkori badeni kultúra* településrészletét tártuk fel: nagyobb részben különböző méretű gödrök, kisebb részben cölöphelyek és árkok kerültek elő. Több gödörben nagy mennyiségű kerámiatöredék és állatcsont volt. Néhány objektumban különféle helyzetben eltemetett egész szarvasmarha csontvázat találtunk, ami szintén erre a késő rézkori kultúrára jellemző. Egy gödörben kiskérődzők vázrészei voltak. Több nagyméretű szabálytalan alakú foltot (humuszlencsét) is találtunk, bennük állatcsontokkal és kerámiatöredékekkel. Ezek bontása során több kisebb gödör és cölöphely különült el. A rézkori telepobjektumok között két zsugorított helyzetű csontvázat tartalmazó késő rézkori sír is előkerült.

Az előkerült leletanyag a késő rézkori badeni kultúra klasszikus fázisának jellegzetes emlékművét mutatja. A kisebb bögrék és mericék mellett nagyobb méretű, gyakran díszített edények is nagy számban fordultak elő, de a jellegzetes kétosztatú tálak töredékeit is több objektumban megtaláltuk. A kerámiaanyag mellett obszidián- és kovapengék, kőbaltatöredékek is kerültek elő. A gyakrabban előforduló csontárok mellett egy szórvány rézért is találtunk.

A lelőhely középső szakaszán talált gödrök és cölöphelyek egy része a bennük talált gyér leletanyag alapján az *Árpád-korra* keltezhető.

A terület középső sávjában késő *vaskori* házak, gödrök és cölöphelyek jelentkeztek, bennük a korszak jellegzetes kerámiaanyagával. A kihajló peremű tálak és a duzzadt peremű, fésűs mintázatú, zömök fazekak alapján a késő *vaskori* településrészlet a LT D fázisára keltezhető. Az objektumokból vastárgyak (kések, olló, szegek), ékszerek (fibulák, karperec, gyöngyök), használati tárgyak (orsókarikák, fenőkő) kerültek elő.

Az ásatási terület K-i felében a *szarmata* település árkait, gödreit, cölöphelyeit tártuk fel. Ezen a részen az objektumok eléggé sűrűn, néhol egymást vágva helyezkedtek el. Az objektumokból a nagy mennyiségű kerámia töredék mellett vastárgyak (kések, szegek), ékszerek (fibulák, karperec, gyöngyök), használati tárgyak (orsógombok és karikák, fenőkővek, csontbogozók) kerültek elő. A *szarmata* objektumokból előkerült kerámialeletek alapján a település a Kr. u. 3. sz. közepétől az 5. sz. elejéig volt lakott. A településobjektumok között egy bolygatatlan *szarmata* kori férfisírt is feltártunk, szerény mellékletekkel (*vaskés*, edény).

A lelőhely K-i irányú bővítése során egyértelműen kiderült, hogy a telepjelenségek az előzetesen kijelölt feltárási területen túl is folytatódnak az M9-10 lelőhely irányába.

Munkatársak: Csík Veronika és Savanyú Bálint egyetemi hallgató, Gósi Sándor és Végh Hedvig régész-technikus, Vida Ágnes rajzoló.

V. SZÉKELY GYÖRGY

354. Novajdrány, Sárvár-puszta (KÖH 75707)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ó, Sza, Kö, Kú
2010. április 29-én helyszíni szemlét végeztem a Sárvár utca 1. sz. telken. A II. katonai felmérés (Hadtörténeti Múzeum Térképtára, XL-41, XLI-41.) „Sárvár Kis” megnevezéssel illeti a Kis-Hernád árterének eme szélét. A földvár É-i szélét ma árok határolja, mely a földvár K-i szélén haladó földút után is látható mint horpadás a szántásban és a vetésben, jelzi az egykori patak útját a Bársonyosig, azaz a Kis-Hernádig. A földvár dombja nincs szántva, ma is kissé kiemelkedik vízjárta környezetéből. A felszínen nagy foltokban paticsokat, őrlőkődarabokat, őskori, császárkori, középkori és kora újkori cserepeket gyűjtöttünk. A középkori cserepek kora a 13. századtól a 17. századig terjed.

A leletanyagot összevetve az okleveles adatokkal⁷ és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárban őrzött, 1891-ben készült, Sárvár-puszta tagosítás előtti térké-

pével (Bm. 4.581.), megállapíthatjuk, hogy a terület azonos; itt állt a 13. századtól a török pusztításig a Sárvár.

Munkatársak: Csengeri Piroska, Hajdú István.

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA

355. Nógrádkövesd, Világos-oldal (KÖH 71879)

(Nógrád megye) U

2010. augusztus 17-én helyszíni szemlét végeztünk a 083 hrsz.-ú telken létesítendő tehenészet július folyamán lehumuszolt területén. A munkálatok júliusi leállítása után jelentős mértékű változást nem tapasztaltunk. Felfelé haladva a munkálatok során kitaposott földúton már tudtunk gyűjteni néhány kerámia oldaltöredéket. A dombgerincen a kivitelezési terület határain belül, mintegy 15×400 m-en történt gépi humuszolás. A terület felén rézsűs kanállal simítást végeztek, itt jól kivehetővé vált a vörösesbarna agyag altalajban néhány objektum foltja. A körmös kanállal humuszolt sávban is találtunk néhány gödörös foltot. Összesen 6 objektumot figyeltünk meg. Az egész területet a sár miatt nem tudtuk bejárni. Kerámia töredékeket, melyeket a késő újkori lengyeli kultúrához kötöttünk az objektumok környékéről, a dombgerincről is gyűjtöttünk. Megfigyelésünk alapján a telep itt nem tűnik intenzívnek. Ennek oka lehet, hogy a település egyik határa itt húzódik, de az is előfordulhat, hogy a dombtető erodáltsága miatt a sekélyebb beásások teljesen eltűntek.

A lelőhely kiterjedése még mindig nem határozható meg pontosan.

Munkatárs: Guba Szilvia.

ZANDLER KRISZTIÁN

356. Nógrádkövesd, Világos-oldal (KÖH 71879)

(Nógrád megye) V, Á

2010. szeptember 15. és november 26. között próbafeltárást végeztünk a lelőhelyen, mely a község külterületén, a községtől ÉNy-ra egy megközelítően K-Ny-i irányú, hosszú dombháton fekszik. A próbafeltárást során mintegy 14 000 m²-en 49 régészeti településobjektumot dokumentáltunk a domb É-i lejtőjén és a dombhat DK-i részén.

A *kora vaskori* objektumok között félig földbe mélyített házak, valamint gödrök kerültek elő, nagy mennyiségű kerámialelettel. Egy nagyméretű, 2 m mély, kiszélesedő aljú gödörben egy gyermek csontvázat tártuk fel. Egy másik, sekélyebb gödörben egy felnőtt férfi csontvázat bontottuk ki, mely jobb oldalán, erősen zsugorított helyzetben feküdt. A *kora vaskori* jelenségekből előkerült állatcsontok a savas barna erdőtalaj miatt szinte teljesen szétmállottak. A kerámia mellett érdemes megemlítenünk több tucat díszített orsógombot, fémtárgy nem került elő.

Az *Árpád-kori* településen 15 házat dokumentáltunk. A félig földbe mélyített, ágasfás-szelemen-

⁷ WOLF M.: Árpád-kori eredetű települések Abaúj vármegye déli részén. Borsodi Kismonográfiák 30. Miskolc, 1989. 136–137.